

378
B19

1389/—

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
і.м.М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ВАСЕНКО Василь Васильович

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ТРУДОВОГО
ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

ІЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

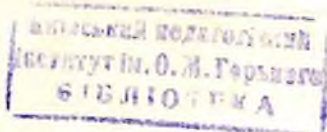
А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1992

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100310839

Робота виконана у Київському державному педагогічному
інституті ім.М.П.Драгоманова

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Фхоржевський Д.С.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Бондар Р.І.

кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник Тименко М.П.

Провідна установа – Рівенський державний педагогічний
інститут ім.Д.С.Гуцульського

Захист відбудеться "19" жовтня 1992 р. о 15.00
годині на засіданні спеціалізованої ради К.ІІВ.СІ.СЗ по присуд-
женню вченого ступеня кандидата педагогічних наук в Київському
державному педагогічному інституті ім.М.П.Драгоманова за адресою:
252000, м.Київ-20, вул.Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського
державного педагогічного інституту ім.М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано "19" жовтня 1992 р.

Рчений секретар
спеціалізованої ради

Мез

Л.Г.Подольяк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми. Сьогодні, коли в усіх сферах життя молодій країні відбуваються революційні перетворення, все більшою перепоною їм стає довгочасна недооцінка значення освіти, недостатня увага до її проблем з боку суспільства. В ім'я найвищих інтересів суверенної і незалежної України, її народу освіта потребує докорінної перебудови, визнання її переваги серед пріоритетів. На вирішення цих завдань спрямована Державна національна програма відродження освіти. Важливе місце в ній відводиться початковій ланці, оскільки саме вона забезпечує становлення особистості дитини і, зокрема, формує початкові загальнонавчальні і загальнотрудові уміння та навички, прилучає до суспільно корисної праці, розвиває інтерес до художньої та технічної творчості.

Підтвердженням недостатності рівня трудового виховання учнів можуть бути статистичні дані, взяті до появи стану безробіття, які свідчать, що у 1985 році 23,6 тисяч випускників середньої школи ніде не вчилися і не працювали, у 1987 році їх кількість зросла до 36,2 тисяч, а в 1989 році сягнула вже 90,5 тисяч. Очевидно, це вимагає поліпшення роботи з трудового виховання підростаючого покоління вже з перших років навчання дитини в школі. Тому на вчителів початкових класів лежить особлива відповідальність по закладенню основ формування громадянина, сім'янина, трудівника. Тема нашого дослідження зумовлює розгляд більш вузького кола проблем, що стосуються тільки трудового виховання.

Аналіз практичної діяльності сучасної школи з цього напрямку роботи дозволяє констатувати факт недостатньої готовності вчителів вирішувати проблеми здійснення трудового виховання, Це

засвідчує, зокрема, проведене нами опитування студентів-випускників та молодих вчителів. задіяних в стажистській педагогічній практиці, 83,6% з них відмітили недостатність своєї вузівської підготовки до виконання професійних функцій з трудового виховання.

Приклади розгляду діяльності вчителів-новаторів з організації трудового виховання на основі застосування етнопедагогіки, народних традицій і промислів розкривають деякі резерви здійснення такого напрямку практичної роботи майбутніх вчителів. Це зумовлює внесення корективів у навчально-виховний процес вузу, опрямованих на вдосконалення підготовки студентів до названого виду діяльності.

Отже, необхідність формування готовності майбутнього вчителя до трудового виховання обумовлена з одного боку недостатнім задоволенням потреб суспільства результатами цього процесу, а з іншого - низьким рівнем практичного використання вчителями передового педагогічного досвіду до наукових розробок проблем цього напрямку виховної роботи.

Сучасна педагогіка накопичила значний масив досліджень з різних питань і напрямків поліпшення роботи вчителя. Методологічні проблеми теорії педагогічної освіти одержали ґрунтовне висвітлення в роботах М.В.Александрова, М.І.Болдирева, Т.І.Ільїнової, І.Т.Огородникова, В.К.Розова та ін.

Теоретичні питання психологічної підготовки вчителя висвітлювали в своїх працях Б.Г.Ананьєв, Д.С.Виготський, П.Я.Гальперін, Ф.Н.Гоноболін, А.Н.Леонт'єв, Н.В.Кузьміна, С.Л.Рубінштейн, А.І.Щербаков та ін.

Науковим основам підготовки вчителя і формування його особистості присвячені публікації Ю.П.Азарова /педагогічна майстер-

ність/, Ю.К.Бабанського, В.І.Бондаря /дидактична підготовка/, С.Б.Елканова/професійне самовиховання/, Ф.Н.Гоноболіна, О.В.Кирячука /професійне становлення/ Н.В.Кузьміної, О.Г.Мороза, Л.Ф.Спіріна /професійна діяльність/ та ін.

Формуванню професійних умінь у майбутніх вчителів приділяли увагу в своїх дослідженнях О.А.Абдулліна, Л.Ф.Спірін /загальнопедагогічні/, Д.О.Тхоржевський, В.Г.Шутяк/ з трудового навчання і виховання/, Д.С.Мазоха, А.І.Міщенко /робота в групі продовженого дня/, В.М.Чайка /аналітичні/ та ін.

Питанням готовності спеціаліста до виконання своїх професійних функцій значну увагу в своїх дослідженнях надавали М.І.Дяченко, Л.А.Канцибович, О.Г.Мороз, В.І.Бондарь, В.О.Сластенін, К.М.Дурай-Новакова та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновки про те, що не зважаючи на велику кількість досліджень з проблем вузівської підготовки майбутнього вчителя, формуванню його готовності до трудового виховання учнів початкових класів не надавалося потрібної уваги. Тому можна сказати, що теоретичні та методичні аспекти формування готовності студентів на різних етапах їх навчання у педагогічному вузі з проблем трудового виховання розроблені надто мало.

Незадовільна робота шкільних колективів і недоліки в підготовці майбутніх вчителів у цьому напрямку виховної роботи дозволяє стверджувати, що формування готовності майбутнього вчителя до здійснення такої діяльності повинен займати більше місця в навчально-виховному процесі вищої педагогічної школи.

Висутність же досліджень з проблем формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів та спеціаль-

ної літератури з цієї проблеми зумовила вибір теми нашого дослідження: "Формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів".

Об'єктом дослідження є професійно-педагогічна підготовка студентів факультету вчителів початкових класів.

Предмет дослідження - умови формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці ефективності педагогічної технології, яка б забезпечила формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів.

Гіпотеза дослідження: процес підготовки вчителя до трудового виховання молодших школярів може бути більш ефективним, якщо визначити послідовність і етапи формування готовності студентів до названого виду діяльності та розробити відповідну педагогічну технологію.

У відповідності з метою та гіпотезою ставилися такі завдання дослідження:

- визначити стан готовності майбутніх вчителів до трудового виховання молодших школярів та науково обґрунтувати її модель;

- теоретично розробити та експериментально перевірити педагогічну технологію підготовки студентів, яка є умовою формування їх готовності до цього виду професійно-педагогічної праці;

- розробити практичні рекомендації щодо підвищення рівня готовності майбутніх вчителів-класоводів до трудового виховання молодших школярів.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є основні положення діалектики про роль праці в задоволенні людських потреб і теоретичні основи вищої педагогічної освіти та теорії розвитку особи.

Для перевірки висунутої гіпотези і вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: вивчення і узагальнення досвіду роботи вузів по підготовці вчителя-вихователя, метод анкетування, інтерв'ювання, бесіди /з керівниками шкіл, вчителями і студентами/; метод опостереження, самооцінки; аналіз результатів діяльності студентів /шоденник опостережень, звіти за результатами педагогічної практики/; констатувачий та формулчий педагогічний експеримент; математична обробка експериментальних даних.

Достовірність та обґрунтованість одержаних результатів забезпечена застосуванням взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних меті, предмету і завданням роботи.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на факультеті підготовки вчителів початкових класів Переяслав-Хмельницького філіалу КДПІ ім.М.П.Драгоманова. Різними видами дослідження було охоплено 361 студента та 168 вчителів шкіл /з них 31 - молоді вчителі/.

Наукова новизна:

- розкрито суть поняття "готовність студентів до трудового виховання молодших школярів", що є складовим компонентом "готовності до педагогічної діяльності" і характеризується усвідомленням значимості та інтересом студентів до здійснення трудового виховання учнів, сформованістю в них спеціальних знань та умінь і проявляється в їх самостійній професійно-педагогічній діяльності;

- виходячи зі змісту педагогічної діяльності вчителів по-

чаткових класів виявлена сукупність практичних знань та умінь, необхідних для здійснення трудового виховання молодших школярів, які проявляються в конструванні, організації, аналізі і діагностуванні цього виховного процесу та спілкуванні в ньому;

- визначено п'ять рівнів сформованості готовності студентів до здійснення трудового виховання учнів І-4 класів, кожен з яких характеризується певним ставленням до виконання цієї роботи, усвідомленістю та обсягом знань, станом наявості умінь такої діяльності.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що:

- визначені етапи формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів: 1 - оволодіння теорією /І-2 курс/; 2 - практичне входження в професію /3 курс/; 3 - професійні проби особи в самостійній діяльності /4 курс/;

- визначені умови, які забезпечують формування позитивних мотивів педагогічної діяльності студентів з трудового виховання учнів, головними з них є: 1/ встановлення міжпредметних зв'язків при вивченні дисциплін; 2/ створення психологічної установки на здійснення трудового виховання; 3/ управління поетапним формуванням позитивних мотивів; 4/ створення атмосфери взаємної відповідальності і відповідальності за результати своєї праці; 5/ системне включення у різні форми організації та проведення трудового виховання; 6/ створення максимально можливої самостійності, активності та ініціативи;

- визначені шляхи реалізації змістовно-процесуального компонента готовності студентів до трудового виховання: 1/ удосконалення змісту навчального матеріалу; 2/ моделювання навчально-пізнавальної діяльності; 3/ залучення студентів до послідовної роботи; 4/ організація самостійної роботи майбутніх вчителів;

телів; 5/ поліпшення методичної підготовки.

Практична значимість дослідження:

- внесено корективи у зміст дисциплін психолого-педагогічного циклу з метою забезпечення їх спрямованості на підготовку студентів до трудового виховання школярів;

- визначено зміст та розроблено прийоми й організаційні форми для підготовки студентів до трудового виховання учнів початкових класів і на основі цього розроблено спецкурс "Формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів";

- одержані в результаті дослідження дані можуть бути використані в масовій практиці роботи педінститутів, на курсах підвищення кваліфікації вчителів-класоводів, для організації педагогічного навчання батьків.

До захисту виносяться:

- модель готовності випускника до виховної роботи в школі доповнюється виконавським компонентом, що в найбільшій мірі дозволяє враховувати індивідуальні особливості студента в його практичній діяльності з трудового виховання молодших школярів;

- педагогічна технологія підготовки майбутнього вчителя до трудового виховання молодших школярів передбачає поетапне формування відповідних мотивів професійної діяльності та забезпечує певні знання і уміння за рахунок прийомів удосконалення змісту навчального матеріалу, моделювання навчально-пізнавальної діяльності близької до шкільної, залучення студентів до дослідної роботи, організації їх самостійної роботи;

- готовність студентів до трудового виховання повинна здійснюватися в три етапи: перший передбачає формування пізнавальних інтересів та потреб з одночасним оволодінням знаннями

та уміннями, необхідними для цієї роботи; другий - стимуляція професійних інтересів, формування мотивів професійного самовизначення; третій - потреба в професійній самореалізації, що включає самоутвердження і самоактуалізацію особи, систематизацію і узагальнення знань та умінь з проблем здійснення такої діяльності.

Апробація та впровадження результатів дисертаційного дослідження. Основні матеріали дисертації обговорювалися на регіональних науково-практичних конференціях: "Педагогічна спадщина Н.К.Крупської і перебудова народної освіти" /1989/, "Екологія: проблеми освіти і виховання" /1990/; міжвузівській науково-теоретичній конференції "Педагогічна спадщина Я.А.Коменського і перспективи розвитку народної освіти" /1992/; наукових конференціях студентів і викладачів Переяслав-Хмельницького філіалу КДПІ ім.М.П.Драгоманова /1987-1992/; звітних та наукових конференціях цього вузу /1990-1992/. Результати дослідження повідомлялися на заняттях із слухачами ФПК, які проводилися на базі Переяслав-Хмельницького філіалу КДПІ ім.М.П.Драгоманова. Матеріали дослідження представлені у п'яти публікаціях.

Структура та об'єм дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, описку використаної літератури та додатків. Загальний об'єм складає 171 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність проблеми, визначені об'єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання дослідження; характеризуються методи, етапи роботи, розкриваються достовірність, наукова новизна, теоретична та практична значимість одержаних результатів, формулюються основні положення, що виносяться до

захисту.

В першому розділі "Формування готовності до трудового виховання як педагогічна проблема" розкривається психолого-педагогічна сутність готовності до трудового виховання, визначається зміст процесу її формування та здійснюється його моделювання, аналізується стан підготовленості студентів-випускників до досліджуваного виду діяльності, виділяються критерії та рівні цієї готовності.

Вивчення психолого-педагогічних козліджень, присвячених питанням формування готовності людини до діяльності, дало змогу встановити, що в психології існує, принаймні, два підходи до трактування цієї проблеми: перший - розглядає її як функціональний стан, другий - як підготовленість.

В педагогічній науці Н.В.Кузьміна, О.Г.Мороз, В.О.Сластенін, А.І.Шербаков та ін. виділяють "готовність до педагогічної діяльності" як специфічний вид готовності, що визначається характером роботи. Серед вчених, які досліджують цю проблему, тех не існує єдиної концепції розгляду готовності до педагогічної праці. Свідченням цьому можуть бути, зокрема, різні підходи до вивчення проблеми готовності: перший /А.Г.Киричова, Н.В.Рязанцева, Л.Ф.Спірін та ін./, характерною ознакою якого є розробка змісту, форм і методів формування педагогічних умінь і навичок на основі компонентів педагогічної діяльності таких як: конструктивного, організаторського, комунікативного, гностичного; другий - вивчає цю проблему побудовою професіограм /Г.В.Балахнічева, А.В.Бодаков, В.О.Сластенін, А.І.Шербаков та ін./; третій - характеризується розробкою змісту і видів педагогічних умінь за конкретними видами роботи вчителя-вихователя /А.П.Акимова, О.А.Абдулліна, Ю.П.Азаров та ін./.

Аналізуючи літературу, можна констатувати, що готовність може бути представлена якістю особи /стійка готовність - переконання, риси характеру, компонентами яких є: мотиваційний, організаційний, операціональний, вольовий і оціночний/ і як психологічний стан /тимчасова готовність, готовність в даний момент - цільність, здібність, задоволеність, компонентами яких є: когнітивний /пізнавальний/ емоційний, діяльнісний/.

В ході аналізу змісту діяльності вчителів-практиків були визначені знання та уміння, необхідні для здійснення трудового виховання учнів молодших класів. Розгляд змісту навчальних планів та програм дозволив встановити, що вони не в достатній мірі передбачають формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів. Підтвердженням цього є дані проведеного нами анонімного опитування студентів-випускників. Результати його досить показові: регулярно проводять трудове виховання на уроках лише 13,2% майбутніх вчителів та 27,3% молодих вчителів, у позаурочній роботі - відповідно 1,6% та 21,5%.

Для виправлення такого стану справ треба створити перед студентами цілісну інтегративну картину їх майбутньої роботи, яка б забезпечила глибоке усвідомлення важливості здійснення трудового виховання, розкрила шляхи підвищення рівня оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями як на заняттях у вузі, так і в самостійній практичній діяльності під час проходження педагогічної практики.

Для цього треба побудувати модель готовності до трудового виховання молодших школярів. Вона має ґрунтуватися на вимогах суспільства до роботи вчителя початкових класів. У нашій моделі ми виділили три складові частини /компоненти/: I/ мотиваційний компонент /система професійно цінних якостей вчителя-класо-

вода, що проявляється в мотивах/; 2/ змістовно-процесуальний компонент /система знань та умінь, що необхідна для здійснення цілісного процесу трудового виховання/; 3/ виконавський компонент /застосування знань та умінь на практиці/.

Серед ознак прояву мотивації вибрано ставлення студентів до трудового виховання дітей, яке ми визначали за такими показниками: негативність, індивідуентність, позитивність. З цією метою анкетуванням було охоплено 361 студента Переяслав-Хмельницького філіалу КДПІ ім.М.П.Драгоманова. Якщо позитивне відношення до професії вчителя початкових класів мала абсолютна більшість студентів, то лише 33,8% з них зазначали, що вчитель-класовод повинен добре і навчати і виховувати учнів у тому числі й у позитивному ставленні до праці.

Серед мотивів були виділені соціальні та особисті, що да-ло змогу визначити відношення студентів до здійснення трудового виховання учнів молодших класів у шкільних умовах. Таке вивчення дозволило встановити, що студенти по-різному відносяться до проведення трудового виховання з молодшими школярами. Це дозволило розподілити їх на кілька груп.

Перша група студентів /12,4%/ , у яких яскраво виражене бажання займатися трудовим вихованням як на уроках, так і в позаурочній роботі при високій активності на всіх етапах його здійснення. В другу групу ввійшли студенти /26,8%/ , які позитивно ставляться до здійснення трудового виховання у навчально-виховному процесі. До третьої групи віднесено студентів /23,2%/ , що віддають перевагу у провєленні трудового виховання або лише на уроках, або ж тільки в позаурочній роботі. Четверту групу студентів /18,6%/ складають ті, які вважають, що можна зай-

матися трудовим вихованням, а можна ним і не займатися. Остання група /14%/ характеризується негативним ставленням до здійснення трудового виховання, або небажанням взагалі працювати вчителем-класоводом.

В результаті констатуючого експерименту було встановлено, що більшість майбутніх вчителів /56,2%/ володіють ґрунтовними знаннями з теорії виховання, правильно розкривають поняття, володіють відповідною термінологією. Разом з тим, глибоко, повно і усвідомлено розкривають методи виховання лише 31,4% студентів. 60,8% майбутніх вчителів не виявляють розуміння залежності виховних завдань уроків чи заходів від їх етапів, 82,6% - не змогли визначити виховної мети в залежності від змісту навчального матеріалу. Ці характерні недоліки у знаннях майбутніх вчителів дають змогу встановити, що значна частина з них не сприймає трудове виховання як цілісний процес, тому їх теоретичну підготовку до його здійснення не можна вважати достатньою.

Визначення стану практичної підготовки студентів до здійснення трудового виховання на етапі констатуючого експерименту виконувалося шляхом вивчення їх дій в конкретних виховних ситуаціях. Лише 7,2% студентів змогли правильно вибрати методи виховання в конкретній педагогічній ситуації, 68,6% з них певно себе почувають при проектуванні динаміки процесу трудового виховання в залежності від зміни одного чи кількох факторів від яких він залежить. 82,4% випускників відчувають складності в роботі з трудового виховання окремих учнів, груп школярів, колективу всього класу. Тому можна говорити про невисокий рівень умінь студентів у проведенні трудового виховання учнів молодших класів.

Результати констатуючого експерименту дали змогу виділити

п'ять рівнів сформованості готовності студентів до здійснення трудового виховання молодших школярів: "вищий", "високий", "середній", "низький", "дуже низький".

Таблиця I

Характеристика рівнів готовності студентів до трудового виховання молодших школярів

Рівень	Характеристика рівня
"вищий"	Глибоке усвідомлення суспільного значення трудового виховання, прояв активного інтересу до його здійснення; глибоке, точне і повне володіння знаннями, прагнення їх вдосконалювати; наявність необхідних умінь, правильне і якісне їх застосування.
"високий"	Усвідомлене суспільне значення трудового виховання, бажання здійснювати його на уроках і в позаурочній роботі; точні і повні знання понять без глибокого їх усвідомлення; володіння уміньми при якісному, але повільному їх виконанні.
"середній"	Усвідомлюється значення трудового виховання в окремих ситуаціях і наявне бажання бачити результати праці; точно розкриваються поняття без повного і глибокого їх усвідомлення; наявні основні уміння, які використовуються повільно.
"низький"	Неповне усвідомлення суспільного значення діяльності з трудового виховання, рідке виникнення бажання займатися цим; знання не точні, не повні, не глибокі, не системні, судження стереотипні; наявні елементарні уміння, які виконуються невпевнено.

"дуже
низький"

Незначне або відсутнє бажання здійснювати трудове виховання при відсутності усвідомлення його значення; поверхові знання і примітивні судження; формальне, невпевнене, з затримками виконання дій при наявності елементарних умінь.

З характеристики рівнів можна відзначити, що для підвищення рівня готовності студентів до трудового виховання молодших школярів, необхідна їх спеціальна підготовка.

В другому розділі "Педагогічне проектування технології підготовки студентів до трудового виховання школярів" представлені результати педагогічного експерименту по формуванню готовності майбутнього вчителя до цього виду професійно-педагогічної праці, розкриваються прийоми, зміст і організаційні форми навчання студентів досліджуваній діяльності, які аналізуються, оцінюються на ефективність.

Розроблена сукупність прийомів передбачає формування мотиваційного, змістовно-процесуального та виконавського компонентів готовності студентів до трудового виховання молодших школярів і включає в себе зміст, умови, форми і методи організації роботи. Побудова процесу формування такої готовності полягала в тому, щоб розкрити цілісність, а також зв'язки між окремими компонентами. Для забезпечення ґрунтовного розгляду формування окремих компонентів готовності студентів до трудового виховання молодших школярів свідомо застосовувалася штучний розрив цього процесу.

Проведення формувального експерименту супроводжувалося дотриманням ряду умов: одночасне формування у студентів компонентів,

що складають готовність до трудового виховання молодших школярів; залучення студентів уже з першого курсу до таких форм роботи, які відповідають умовам формування цього феномену; моделювання у навчальному процесі вузу діяльності майбутнього вчителя з трудового виховання молодших школярів, управління процесом підготовки, оцінка результатів такої роботи.

Дотримання цих умов забезпечило педагогічне проектування технології підготовки студентів до трудового виховання молодших школярів, яке надало відповідну спрямованість дисциплінам психолого-педагогічного циклу, використанню потенційних можливостей окремих методик, різноманітним формам аудиторної позааудиторної роботи, педагогічній практиці на всіх курсах.

Аналіз змісту підготовки та організаційних форм навчання студентів дозволяє розкрити, виділити і описати формування як окремих компонентів готовності, так і цього феномену в цілому.

Формування готовності здійснюється протягом послідовного ряду виділених нами етапів, які відповідають конкретним періодам вузівського навчання студентів. Перший етап /оволодіння теорією - 1-2 курс/ забезпечує формування у студентів професійних інтересів та потреб проведення трудового виховання школярів з одночасним оволодінням необхідними знаннями з питань методології, теорії виховання та вироблення на цій основі необхідних умінь для здійснення такого виду праці.

На другому етапі /активне виходження у професію/ використовувався досвід студентів, одержаний ними на заняттях у вузі на 1-2 курсах. На основі цього здійснювалася стимуляція професійних інтересів, формування мотивів виконання професійної діяльності з трудового виховання молодших школярів. Практично ці проблеми вирішувалися під час педагогічної практики на 3 курсі,

що посилювало активність майбутніх вчителів, прискорювало у них формування потрібних якостей і відповідальності за виконання функцій вчителя-класовода, в тому числі і до трудового виховання.

Останній етап /професійні проби особи в самостійній професійній діяльності/ виконує функцію самоутвердження і самореалізації особи майбутнього вчителя на базі стажистської педагогічної практики та спецкурсу, який являє собою системоутворюючу, узагальнюючу, цілісну систему знань з проблем виховного процесу з одночасним використанням їх у трудовому вихованні учнів.

Таке поетапне формування готовності дозволяє вносити у навчально-виховний процес студентів корективи на кожному з виділених нами етапів для досягнення вишого рівня поставленої мети. Вирішення цього завдання здійснювалося нами з врахуванням принципів системного підходу: цілісності, структурності, інтегративності, ієрархічності, взаємодії проблеми з іншими напрямками виховної роботи. Це дало змогу в ході проведеного формуючого експерименту вже на другому етапі забезпечити зростання коефіцієнту засвоєння знань: у студентів експериментальних груп він становив 0,75, а в контрольних - 0,68. Змінилися і мотиви, тобто студенти експериментальних груп свідоміше і активніше проводили трудове виховання учнів.

Зважаючи на те, що студенти-випускники повинні осмислювати майже всю суму мотивів своєї діяльності, розвивати деякі з них, інші ж згашувати. Завданням першого етапу експериментальної роботи став розвиток інтересу на основі вивчення нормативних програмних дисциплін та проходження педагогічної практики на 1-2 курсах. Оскільки мотиви збуджують діяльність і поведін-

ку людини не прямо, а опосередковано, через свідомо поставлену мету, студенти включалися нами в такі форми роботи, де б вони безпосередньо самі приймали участь у процесі трудового виховання. Для збільшення інтересу майбутніх вчителів до змісту лекційного матеріалу теоретична інформація зв'язувалася з роботою школи, використовувалася практика постановки проблемних ситуацій, окремі з яких знаходили продовження при проведенні семінарських занять. Семінарські та практичні заняття орієнтувалися на розвиток творчого ставлення студентів до виконання своєї роботи, тому що творчість більш притаманна тим, у кого стійкіша мотивація до конкретного виду праці.

Другий етап розглядався нами як такий, при якому поглиблюються інтереси студентів, зростають їх потреби до проведення трудового виховання молодших школярів. Важливу роль на цьому етапі відіграє педагогічна практика. Саме під час її проведення студенти переконаються у важливості своєї роботи. Вона дає змогу практично використовувати діагностичні методики вивчення рівнів вихованості учнів. Це збільшує інтерес студентів до проведення трудового виховання саме тому, що вони бачать реальні шляхи впливу на дітей, на результат роботи. Відчуття задоволення збільшує інтерес, зміцнює і поглиблює мотиви.

Заключний етап у формуванні мотиваційної сфери діяльності з трудового виховання молодших школярів здійснюється на основі застосування у навчальному процесі розробленого нами спецкурсу та проходження студентами педагогічної стажистської практики. Саме в цей період переглядається /стверджується або знижується чи розвивається/ професійна спрямованість майбутнього вчителя. Тому основним засобом для зміцнення професійного інтересу, мотивів творчої вчительської діяльності є успіх студентів у ро-

боті, в тому числі і з трудового виховання.

У ставленні особи до будь-якої діяльності, в тому числі і до педагогічної, можна виділити суб'єктивну та об'єктивну сторони: проведена робота дозволяє розвивати кожну з них. Критерієм ефективності експериментального дослідження був обраний індекс задоволеності діяльністю з трудового виховання / q_i / молодших школярів. Нами, зокрема, встановлено, що середнє значення $q_{ис}$ для експериментальних груп /0,707/ більше, ніж для контрольних /0,68/, а на кожному етапі підготовки він значно перевищує аналогічне значення для контрольних груп. Тобто можна говорити про те, що перший компонент готовності студентів до трудового виховання молодших школярів в експериментальних групах значно вищий ніж у контрольних.

Другий компонент готовності формується, виходячи з того, що процес засвоєння студентами теоретичних знань ще не забезпечує створення на їх основі стійких педагогічних умінь. Це відбувається тому, що традиційна система підготовки спеціаліста не створює належної умови єдності між ними. Прикладом цього може служити те, що студенти, знаючи методи виховання, вагаються у правильному їх виборі в конкретних ситуаціях. Тому потримання умови єдності забезпечує більш високий рівень формування змістовно-процесуального компоненту готовності майбутнього спеціаліста до трудового виховання молодших школярів. Бажаного результату можна досягти при поетапному підході до формування цього компоненту готовності такими шляхами: 1/ удосконалення змісту навчального матеріалу; 2/ моделюванням навчально-пізнавальної діяльності студентів; 3/ залученням майбутніх вчителів до дослідницької роботи; 4/ організацією самостійної роботи майбутніх педагогів; 5/ поліпшення методичної підготовки за ра-

нунок наукового підходу до вибору методик.

Виділені шляхи використовувалися на всіх етапах підготовки спеціаліста у вищому навчальному закладі. При проведенні теоретичних занять студентам стверджувалося, що засвоєння теоретичного матеріалу ще не забезпечує вироблення необхідних умінь практичного здійснення трудового виховання. Для цього тематика семінарських та лабораторно-практичних занять вимагала не лише відтворення теоретичного матеріалу, а й передбачала застосування спеціальних навчально-теоретичних завдань; підкріплення відповідей і суджень своїми власними експериментами /спостереженнями/; залучення студентів до дослідницької роботи з проблем трудового виховання; використання системи спостережень за навчально-виховним процесом з наступним їх обговоренням; застосування у роботі власних самостійних досліджень; підвищення теоретичного рівня за рахунок самоосвітньої роботи; моделювання навчально-пізнавальної діяльності; встановлення рівня вихованості школяра /класу/; проведення цілеспрямованого спостереження за завданням; вироблення свого "власного" варіанту вирішення проблеми; самоаналіз виконаної роботи. Кінцевим етапом такої організації проведення занять ставав аналіз діяльності студентів вчителем-класоводом або вчителем-методистом. Здійснена робота давала можливість на базі одержаних знань формувати уміння, а через потребу навчитися чомусь і оволодівати необхідними для цього знаннями.

При вивченні ефективності проведеної експериментальної роботи по оволодінню студентами теоретичними знаннями з проблем трудового виховання молодших школярів критерієм виступав коефіцієнт засвоєння знань /К/. Середнє значення його для експериментальних груп становить 0,783, для контрольних - 0,695. Вихо-

дячи з загальноприйнятих норм /коли $K > 0,7$ /, можна говорити, що експериментальна робота забезпечує завершеність процесу навчання і створює кращі умови для поліпшення майстерності майбутнього педагога.

Ефективність експериментальної підготовки багато в чому визначається рівнем сформованості у майбутнього вчителя педагогічних умінь. Контрольний зріз показав, що на першому курсі студенти контрольних та експериментальних груп мають приблизно однакові рівні сформованості умінь. Проведення ж всього комплексу формулчного експерименту дало змогу досягти "вишого" рівня умінь в експериментальних групах /18,4%/ при відсутності студентів з нижчим рівнем розвитку умінь, тоді як в контрольних групах цей показник становив відповідно 9,8% та 6,8%. До того ж більше половини студентів /62,8%/ експериментальних груп володіють уміньми з трудового виховання учнів початкових класів на "високому" рівні.

Таким чином, запропонована нами експериментальна робота дає кращий ефект в порівнянні з традиційною й у формуванні змістовно-процесуального компоненту готовності студентів до трудового виховання молодших школярів.

Третім компонентом готовності студентів до здійснення трудового виховання є виконавський. Досвід підтверджує, що не завжди студент з хорошими показниками у навчально-пізнавальній діяльності у вузі так само добре виконує професійні обов'язки під час самостійної практичної діяльності, бо різні люди в одних і тих самих ситуаціях можуть застосовувати різні способи дії, тобто виконавський компонент у різних студентів формується по-різному /індивідуально/. Звілси впливає, що і підготовку студентів до застосування ними знань та умінь треба здійснювати різ-

ними методичними прийомами з індивідуальним підходом. В нашому експерименті ними стали: розвиток самостійності в роботі за рахунок різних форм її організації; самостійна робота, стимулювання самоконтролю та самоаналізу; виконання індивідуального плану роботи; заохочення творчої роботи майбутніх вчителів.

Однією з найважливіших форм організації такої роботи є педагогічна практика. Особливість її полягає в інтенсифікації та індивідуалізації професійної діяльності майбутнього вчителя. Тому саме на цьому напрямку ми й сконцентрували основну увагу при формуванні виконавського компоненту готовності студентів до трудового виховання молодших школярів. Для даної роботи на кожному етапі підготовки студентів застосовувалися індивідуально-диференційовані завдання, які розроблялися за такими напрямками: по об'єкту діяльності; по її змісту; по характеру. Ці завдання ускладнюються відповідно до курсу, при цьому повинні враховуватись три основні групи студентів, що відрізняються силою, рухливістю і врівноваженістю нервової системи.

Аналізуючи результати дослідження, можна виділити значення суттєвого показника проведеної роботи. Ним може виступати середня оцінка виконання видів діяльності студентів. Для контрольних груп вона становить 4,0, а для експериментальних, в яких не враховувалися індивідуальні особливості студентів - 4,3 і в експериментальних групах, де ці особливості бралися до уваги - 4,6. Тобто можна констатувати, що формування виконавського компоненту готовності здійснюється більш вдало при застосуванні запропонованих в експериментальній роботі прийомів.

Оскільки розглянуті компоненти в єдності складають готовність до трудового виховання молодших школярів, сукупність застосування прийомів, що їх формують, повинна забезпечувати го-

товність в цілому. В залежності від рівня вираження цих компонентів ми розглянули рівневі показники готовності.

Аналізуючи їх, можна відмітити, що студенти контрольних груп в основній своїй кількості віднесені до "низького" та "середнього" рівня /76,1%/, студенти ж експериментальних - до "середнього" та "високого" /89,4%/.

Проведення формульного експерименту показало переваги такої системи організації роботи зі студентами на всіх етапах навчання у вузі, коли у них в комплексі формуються всі компоненти готовності до трудового виховання учнів початкової школи. Для цього обов'язковий індивідуальний підхід до роботи з кожним студентом, на основі чого у них виробляється мотиваційна спрямованість, що забезпечує створення мотиваційно-проблемних ситуацій та розвитку професійних інтересів, дотримання єдності теорії та практики з допомогою різних прийомів і формується виконавський компонент.

У висновках дисертації представлені основні результати дослідження:

1. Формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів є невід'ємною частиною готовності до педагогічної діяльності. Результативність проведення трудового виховання майбутніми вчителями забезпечується завдяки комплексному формуванню таких компонентів: мотиваційного, змістовно-процесуального та виконавського. Вивчення стану проблеми показало, що у практиці існуючого вузівського професійного навчання готовність студентів до трудового виховання молодших школярів формується на недостатньому рівні.

2. Дані експериментальної роботи підтверджують, що форму-

вання готовності студентів до трудового виховання молодших школярів досягається при застосуванні запропонованої педагогічної технології, в зміст якої входить сукупність прийомів формування позитивної мотивації майбутніх педагогів, вироблення відповідних умінь та навичок, що характеризують ставлення спеціаліста та поліпшення якості самостійної діяльності студента-практиканта і сприяє професійному самовизначенню майбутнього вчителя.

3. Формування готовності студентів полягає у забезпеченні поетапності цього процесу: перший - оволодіння теорією /1-2 курс/; другий - практичне входження в професію /3 курс/; третій - професійні проби особи в самостійній діяльності /4 курс/.

4. Належний рівень готовності майбутніх вчителів забезпечується цілеспрямованим процесом їх підготовки на протязі всього періоду навчання з врахуванням індивідуальних особливостей та стимулювання творчих можливостей.

5. Проведене дослідження забезпечує підвищення рівня готовності майбутнього вчителя до виконання цього напрямку роботи, що проявляється в усвідомленні значення трудового виховання, підвищенні рівня знань та умінь і оперативному використанню їх на практиці. Так студенти експериментальних груп на кінець терміну навчання знаходяться в основному на "високому" /58,2%/ і "середньому" /31,2%/ рівнях; відповідно, в контрольних групах - на "середньому" /48,5%/ та "низькому" /37,6%/.

Здійснене нами дослідження дозволяло розв'язати завдання, поставлені у дисертаційній роботі. За опержаними даними гіпотеза підтвердилася і тим самим доведено, що визначення етапів і послідовності формування готовності та розробка педагогічної технології, яка б їм відповідала, роблять процес підготовки вчителя до трудового виховання більш ефективним.

Звичайно, не можна стверджувати, що ми вичерпали всі можливості дальшого підвищення рівня підготовки студентів до відповідної роботи. Очевидно, такі резерви існують, зокрема, на наш погляд, у комплексному вивченні взаємозалежностей готовності студентів до різних напрямків виховання учнів початкових класів.

По темі дисертації опубліковано:

1. Творческое использование в школьной практике идей Н.К.Крупской о воспитании поколения, способного к труду // Педагогическое наследие Н.К.Крупской и перестройка народного образования: Тезисы докладов и сообщений региональной научно-практической конференции. - Переяслав-Хмельницкий, 1989. - С.200-202.

2. Преемственность трудового воспитания в курсе "Методика преподавания общетехнических дисциплин и трудового обучения" // Методические рекомендации по совершенствованию учебно-воспитательной работы на факультете подготовки учителей общетехнических дисциплин. - К., Тернополь, 1989. - С.27-29.

3. Экологическое просвещение и воспитание будущих учителей - основа их подготовки к трудовому воспитанию младших школьников // Экология: Проблемы образования и воспитания: Тезисы докладов и сообщений региональной научно-практической конференции. - Переяслав-Хмельницкий, 1990. - Ч.3. - С.45-46.

4. Формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів /програма спецкурсу та методичні рекомендації по його вивченню для студентів педагогічних вузів/. - К.: РУМК Міністерства освіти України, 1991. - 24 с.

5. Проблеми вузівської підготовки студентів до здійснення трудового виховання молодших школярів // Педагогічна спадщина Я.А.Коменського і перспективи розвитку народної освіти: Тези доповідей і повідомлень міжвузівської науково-теоретичної конференції. - Переяслав-Хмельницький, 1992. - С.120-122.

Нідатковано до друку 19.X.1992р. Об'єм 1,2. Формат 60х90 1/16.
Друк офсетний. Тир. 100. Зам. 612. Безкоштовно.
Дод. КДПІ ім. М. П. Драгоманова, Київ, Липового 9.